

«Гарячі» сполохи «холодної» війни

(до 60-ї річниці завершення Корейського конфлікту 1950-1953 років)

УДК 94:327



Ігор ЛОССОВСЬКИЙ,
Надзвичайний і Повноважний
Посланник України,
кандидат фізико-
математичних наук

У світі 27 липня 2013 р. відзначено 60-річчя завершення однієї з найкровопролитніших воєн в історії людства, що стала першим і найбільш потужним «гарячим» сполохом війни «холодної», – Корейської війни 1950-1953 років, що за кількістю жертв (до 4,5 млн. загиблих) у світовому сумнозвісному кривавому рейтингу посідає третє місце, поступившись лише Другій і Першій світовим війнам. Однак за ступенем історичної дослідженості, масмедійної «розкрученості» та присутності у світовому інформаційному просторі вона значно поступається своїм жахливим попередникам. Навіть сьогодні Корейську війну часто називають «загадковою», «забутою», «великою обмеженою», «невідомою» війною, оскільки й досі багато архівних документів, як у США і Росії, так і в обох корейських державах і Китаї ще

потребують свого дослідження, а деякі з них усе ще мають гриф таємності.

Останні 10-15 років, насамперед у фундаментальних дослідженнях російських науковців А. Торкунова, А. Орлова, В. Гаврилова, І. Попова, С. Лавренова, В. Богданова та інших, були проаналізовані розсекречені документи з архівів колишнього СРСР, що проливають світло на події Корейської війни з позиції країн, які виступали на боці Північної Кореї. Зокрема вони стосуються головних причин конфлікту та мотивації країн-учасниць, розгортання воєнних дій, індивідуального внеску великих держав, насамперед, США, СРСР і Китаю. До оприлюднення зазначених матеріалів історія Корейського конфлікту писалася головним чином американськими та західними дослідниками на основі більш відкритих архівів США, тому, очевидно, деяким із них бракувало всебічності та об'єктивності.

В історичних дослідженнях цієї «загадкової» війни часто використовують прислівник «уперше»: уперше під час воєнних дій американськими військами був застосований напад, уперше для транспортування поранених і вантажів з поля бою використовувались американські гелікоптери (авіаконструктора Ігоря Сікорського), уперше в історії світової авіації в повітряному бою брали участь реак-

Summary
The article dedicated to 60-th Anniversary of the completion of the Korean war of 1950-1953. The political situation in North-East Asia after the Second World War, the main reasons and steps of development of the Korean conflict, the role of Great powers as well as two Korean states are considered. The long term consequences of the conflict and its influence on the modern security situation in the region are analyzed.

тивні винищувачі (причому з обох сторін: радянські МіГ-15 та американські В-80, В-84, В-86 («Сейбр»). Разом з тим, уперше була здійснена спроба сформування та застосування колективних миротворчих механізмів ООН з урегулювання збройних конфліктів (примусування до миру), яка, на жаль, призвела лише до повномасштабної участі у воєнних діях колективних миротворчих сил, що представляли принаймні 16 держав-членів ООН, на боці однієї з протиборчих сторін конфлікту та, відповідно, до численних людських жертв країн-учасниць.

Корейська війна не досягла головної мети – об'єднання країни, завдала колосальних економічних збитків, призвела до загибелі мільйонів мирних жителів, знищила багато безцінних історичних і культурних пам'яток Корейської цивілізації. Її головним регіональним наслідком стало історичне закріплення ідеологічного та політичного розділення Корейського півострова на дві окремі держави, що згодом у контексті розвитку світових процесів, пов'язаних із «холодною» війною, трансформувалися у дві діаметральні протилежності – ідеологічні, політичні, соці-

альні та економічні. Окремі прояви цього вражають своєю нереалістичністю.

Так, у травні цього року в книгарнях України з'явилося російське видання нового міжнародного політичного бестселера відомого американського журналіста, провідного кореспондента газети «Вашингтон пост» Б. Хардена «Втеча з табору смерті». Уперше опублікована у 2012 р., ця документальна книга перекладена 20 мовами світу. Події, описані в ній, шокують будь-яку нормальну людину нереальністю насправді реальних і правдивих подій, що відбулися з молодим корейцем, який народився і перші 23 роки життя провів у найсуворішому концентраційному таборі на нашій планеті – таборі №14 для політ'язнів у Північній Кореї. Через цілком реальні, але водночас фантастичні обставини він став єдиною людиною, якій вдалося втекти з цього жахливого місця та після тривалих поневірянь опинитися в Південній Кореї і США. Для сучасної людини з нормальною психікою саме життя, звичай та порядки в описаному «таборі смерті» є «антижиттям» (часто гіршим, аніж смерть) в «антисвіті», з його антагонізмом стосовно нашого,



далеко не досконалого, але все ж демократичного світу вільних людей.

Постає запитання: яким чином в одному й тому самому національному середовищі, у рамках однієї цивілізації, єдиного народу, з багатющою тисячорічною історією, розділеного Другою світовою війною ідеологічно та політично по 38-й паралелі, в одному регіоні – Північно-Східній Азії, на одному – Корейському півострові могли статися такі глибокі трансформації, що перетворили колись єдину цивілізацію, єдину націю, єдиний «корейський світ» на два антиподи. Аж до сьогодні ліберально-демократична Південна Корея, що успішно розвивається (11-та економіка планети), протистоїть Північній Кореї з її гіпертрофованим кульгом особи, крайньою економічною відсталістю, нестримною мілітаризацією, бідним, напівголодним та ідеологічно зомбованим населенням.

Точкою відліку процесів розколу та початку «розбігання антисвітів» є саме Корейська війна, що стала першим найпотужнішим «гарячим» сплеском початку «холодної» війни, 60-річний ювілей закінчення якої було відзначено 27 липня цього року. Проте розділення двох Корей розпочалося п'ятьма роками раніше, коли

в серпні 1948 р. в американській зоні окупації Корейського півострова було проголошено створення Республіки Корея (РК), президентом якої став американський ставленник Лі Син Ман, а у вересні того ж року в радянській зоні створено Корейську Народно-

Демократичну Республіку (КНДР) на чолі з керівником компартії, колишнім командиром партизанського загону в Маньчжурії та капітаном Радянської Армії Кім Ір Сенем.

До кінця 1948 р. з Північної Кореї було виведено радянські війська, а в червні 1949 р. з іншої частини півострова – війська США, при цьому обидві корейські держави мріяли про силове об'єднання країни, кожна під своєю юрисдикцією. Із серпня 1949 р. Кім Ір Сен розпочав планомірну «обробку» Й. Сталіна, умовляючи його підтримати воєнну операцію північно-корейців. Однак обережний Сталін, у принципі підтримуючи ідею поширення радянського контролю на весь Корейський півострів, побоювався втягування в повномасштабне воєнне протистояння із США на Далекому Сході. Обережність проявляв і керівник комуністичного Китаю Мао Цзе Дун, готовий у принципі надати воєнну підтримку «Півночі», проте зайнятий воєнними діями проти армії Чан Кай Ши, формуванням власної держави – КНР, плакаючи надії на звільнення Тайваню.

До весни 1950 р. геополітична ситуація змінилася: 1 жовтня 1949 р. було створено КНР, а США не включи-

ли Корейський півострів до свого «оборонного периметра». На початку 1950 р., визначаючи далекосхідну політику США, держсекретар цієї країни Д. Ачесон заявив про доцільність відступу з Азійського континенту та побудови оборонної лінії уздовж ланцюга Тихоокеанських островів. Ураховуючи ці, а також деякі інші обставини, Сталін піддався на вмовляння Кім Ір Сена, який обіцяв за два тижні, максимум за два місяці здійснити об'єднання і дав згоду на розроблення радянськими військовими радниками плану наступальної операції. При цьому прямої участі радянських військ не передбачалося, а лише таємна підтримка шляхом задіявання військових радників, радянської військової авіації, широкомасштабного постачання озброєння, тилового, матеріального, транспортного та фінансового забезпечення. Останнє слово залишалося за Мао Цзе Дуном, оскільки основний розрахунок було зроблено на участь мільйонної армії китайських «добровольців». До останнього моменту радянський керівник вагався стосовно доцільності проведення операції й остаточно «благословив» Кім Ір Сена лише після того, як той заручився підтримкою КНР.

Воєнне вторгнення підрозділів «Півночі» до Південної Кореї розпочалося 25 червня 1950 р., через три дні армія КНДР захопила столицю Сеул, а вже до вересня під контролем РК залишався лише південно-східний край Корейського півострова. Наслідком кривавих подій перших днів війни було створення Командування військ ООН у Кореї – безпрецедентний в історії цієї організації випадок, що

став наслідком низки «прорахунків» радянського та китайського керівництва, один із яких – бойкот засідань Ради Безпеки ООН (РБ) радянськими представниками на знак протесту проти відмови країн Заходу замінити в кріслі постійного члена РБ Тайвань на КНР. Таким чином, у драматичні перші дні війни СРСР не скористався правом вето під час ухвалення найважливіших рішень щодо Корейського конфлікту.

У день початку війни за ініціативи США було скликано засідання РБ, на якому ухвалено резолюцію, що засуджувала агресію проти РК. Було підтримано 27 червня другу резолюцію, що вказувала на необхідність термінових колективних заходів воєнного характеру, а третя від 7 липня надала американським (на 90%) військам статус «збройних сил ООН» із правом використання прапора цієї організації, під яким перебували військові підрозділи 16 країн (Австралія, Бельгія, Велика Британія, Греція, Канада, Колумбія, Люксембург, Нідерланди, Нова Зеландія, США, Таїланд, Туреччина, Філіппіни, Франція, Ефіопія, Південно-Африканський Союз). Головнокомандувачем військ ООН у Кореї став американський генерал Д. Маккартур. «Війська ООН» 15 вересня десантували в тилу головних сил Північної Кореї ударне армійське угруповання. Ініціатива перейшла до «південців», яким вдалося завдати відчутних втрат північнокорейським військам і 30 вересня вийти до 38-ї паралелі. Однак, звільнивши Південну Корею і тим самим виконавши резолюції РБ, «війська ООН» продо-

вжили наступ на Північ. До листопада 1950 р. армія КНДР відступила в райони, що примикають до корейсько-китайського кордону. Керівництво КНР оголосило про дозвіл китайським «добровольцям» брати участь у «визвольній боротьбі корейського народу», 26 листопада китайські та північнокорейські війська перейшли в контрнаступ. У грудні 1950 р. було звільнено всю територію КНДР, а 4 січня знову взято Сеул. Проте під ударами американсько-південнокорейських військ комуністичні війська було знову відтіснено до 38-ї паралелі. До літа 1951 р. лінія фронту стабілізувалася і майже застигла, коливаючись уздовж цієї паралелі, однак напруженість протистояння зберігалася, хоча у воєнних діях спостерігалось затишшя. У Кесоні (КНДР), розташованому на 38-й паралелі, 10 липня 1951 р. розпочалися корейсько-корейські переговори про перемир'я, проте вже 23 серпня вони були перервані та військові дії поновилися.

Основною мотивацією КНР для повномасштабної участі в Корейській війні були, звісно, інтереси власної безпеки, оскільки знищення КНДР і вихід військ США на китайський кордон створювали небезпеку американського наступу на китайську територію, оскільки Сполучені Штати все ще плекали плани встановлення контролю над материковим Китаєм шляхом активної підтримки режиму Чан Кай Ши.

У відповідь на настійливі запити урядів Китаю та КНДР керівництво СРСР таємно направило до Північно-Східного Китаю підрозділи винищувальної авіації, на основі яких 14

листопада 1950 р. було сформовано 64-й окремий винищувальний авіакорпус радянських ВПС, що включав три авіаційні, дві зенітно-артилерійські, одну авіаційно-технічну дивізію, два окремі спеціалізовані полки, а також шпиталі та інші підрозділи. З 1952 р. і до кінця війни корпус налічував 26 тис. осіб. Із появою в небі Північної Кореї радянської реактивної авіації, що воювала під виглядом китайської та південнокорейської, повітряна війна набула принципово іншого характеру. Радянські льотчики завдавали значних збитків авіації супротивника й ефективно прикривали військові об'єкти, мости, іншу інфраструктуру і наземні шляхи пересування підрозділів китайської та північно-корейської армій. За наявною інформацією, напередодні початку мирних переговорів у липні 1951 р. кількість радянських літаків МіГ-15 у регіоні не перевищувала 190, а кількість боездатних суден становила всього 42, що не завадило їм протистояти ВПС США, які налічували в Кореї до 1500 різних типів літаків стратегічної, тактичної та морської авіації. Жовтень 1951 р. став місяцем найбільш напружених повітряних боїв і, водночас, останнім періодом активного повітряного протистояння. За офіційними даними штабу 64-го корпусу, протягом 1950-1951 рр. було збито 564 літаки противника, при цьому радянські втрати становили 34 пілоти та 71 літак. Загальне співвідношення втрат – 8:1.

У 1952 р. радянським 64-им корпусом було збито 394 літаки, при втратах 172 літаки та 51 льотчик, співвідношення – 2,2:1. За сім місяців 1953 р. до кінця



воєнних дій було збито 139 американських літаків, втрачено 25 радянських льотчиків і 76 винищувачів, співвідношення – 1,9:1. Усього протягом війни радянські винищувачі збили 1097 літаків супротивника, втративши 110 радянських льотчиків і 319 літаків, ще 212 американських літаків було знищено зенітною артилерією.

Хоча СРСР офіційно й не брав участі у війні, через неї пройшли близько 40 тис. радянських військовослужбовців. Загальні втрати країни за різними даними становили від 320 до 1500 громадян.

На момент завершення воєнних дій загальна чисельність північно-корейсько-китайських підрозділів становила 1,3 млн. осіб, із них 950 тис. китайських добровольців та близько 400 тис. корейців. ВПС ООН нараховували 1595 літаків, ВМС ООН і південнокорейський флот мали 180 бойових кораблів та 120 допоміжних, десантних і транспортних суден. Усього в складі військ ООН було понад 500 тис. осіб, із них 220 тис. американських, 250 тис. південнокорейських і 35 тис. військовослужбовців інших країн. Співвідношення сил на фронтах було майже рівним.

Протягом понад 3-х десятиріч інформація про участь радянських льотчиків у

Корейській війні мала гриф таємності, і лише у 80-х роках минулого століття вона почала з'являтися в ЗМІ та офіційних документах. Як відомо, 22 радянські льотчики за участь у боях Корейської війни отримали звання Героя Радянського Союзу, із них двоє: капітан М. Сутягін і полковник Є. Пепеляєв збили найбільшу кількість літаків, відповідно – 21 і 20.

Закінченню Корейської війни значною мірою сприяли дві важливі події в країнах-головних супротивниках «холодної» війни: смерть радянського лідера Й. Сталіна 5 березня 1953 р. і прихід до влади в США в січні 1953 р. президента Д. Ейзенхауера, перемога якого на виборах у кінці 1952 р. була пов'язана з невдоволенням населення зовнішньою політикою президента Г. Трумена, великими людськими втратами в Корейській війні (157530 загиблих і поранених), а також обіцянкою нового кандидата в президенти припинити війну.

Цікаво, що, на думку деяких російських дослідників, американські політичні та військові кола хоча й знали про участь радянської авіації та зенітної артилерії у війні в Кореї, однак, як і СРСР, приховували цю інформацію від американського суспільства, боячись вимог останнього застосува-

ти санкції проти Радянського Союзу. Адже такі вимоги могли б мати непередбачувані наслідки, оскільки обидві сторони уникали розростання локального конфлікту в Кореї до рівня Світової ядерної війни.

Пізніше Г. Трумен писав у своїх мемуарах: «...Я просто не міг розпочати Третю світову війну». Водночас, виступаючи в Конгресі США Держсекретар Дж. Маршалл зазначав, що якби була відсутня небезпека втручання СРСР у цей конфлікт, атомне бомбардування військових об'єктів у Маньчжурії здійснили б невідкладно.

У результаті чергового наступу «сил ООН» «статус-кво» було відновлено, протиборчі сили, як і перед війною, зупинилися на рубежі 38-ї паралелі. Ціна ж воєнних вправ із нічийним результатом була жахливою – до 4,5 млн. людських життів. За офіційними даними КНДР, за роки війни населення країни зменшилося на 1131 тис. осіб, хоча за деякими західними джерелами цей показник на кілька мільйонів більший. З боку Південної Кореї загинуло 147 тис. солдатів і офіцерів, 709 тис. військовослужбовців було поранено, 130 тис. зникло безвісти. Втрати мирного населення Південної Кореї сягнули 245 тис., без урахування поранених і зниклих. За оцінками експертів, протягом війни американські ВПС скинули приблизно таку ж кількість авіабомб на територію Кореї, як і на Німеччину та Японію в роки Другої світової. При цьому «миротворці» ООН використовували тактику «випаленої землі», часто спрямовуючи свої атаки на цивільні об'єкти та активно застосовуючи напалм, що й

призвело до таких страшних жертв серед цивільного населення.

Мирні переговори, як уже зазначалося, розпочалися в липні 1951 р., але кілька разів переривалися та супроводжувалися кровопролитними локальними боями з перемінним успіхом. Серед головних проблемних моментів були питання остаточної лінії розмежування сторін та обміну військовополоненими. За деякими даними, у полоні сил «Півдня» знаходилися 96200 корейців і 20000 китайців. На іншому боці перебувало 12000 полонених, із них 7400 південно-корейців. Сталін усіляко затягував мирні переговори, оскільки, на його думку, продовження війни на Далекому Сході відтягувало сили американців і відтерміновувало можливу дату початку Третьої світової війни в Європі, до якої ані СРСР, ані Китай не були готові. Одразу по смерті Й. Сталіна досить жорстка позиція Радянського Союзу щодо мирних переговорів кардинально змінилася. Було чітко взято курс на прискорення завершення війни, із чим радо погодились як китайці, так і північнокорейці.

Після більш ніж дворічних переговорів 27 липня 1953 р. було підписано Угоду про перемир'я, що покляло край Корейській війні, яка стала точкою відліку роздільного існування двох корейських держав. На жаль, Угода про перемир'я досі не трансформувалася в мирний договір, що юридично не ставить крапку в Корейській війні. Навпаки – за минулі 60 років сформувався цілий комплекс проблем у субрегіоні, які в цілому можна характеризувати як «корейську пробле-

му», що на сьогодні є головною загрозою регіональній безпеці в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні та становить неабияку загрозу глобальній безпеці.

Серед світових регіональних конфліктів «корейська проблема» займає особливе місце, оскільки є комплексною та багатовимірною. Адже, крім питання ідеологічно та політично розділеного корейського народу, вона містить денуклеаризацію Корейського півострова та ракетну програму Північної Кореї. У світовому конфлікті, яким була Корейська війна, що вибухнув через 5 років після завершення Другої світової війни і став кривавим прологом «холодної» війни, у тій чи іншій формі брали участь близько 50 держав із 5 континентів, серед яких усі 5 постійних членів РБ ООН. «Корейська проблема» сьогодні включає глобальний, регіональний, субрегіональний і національний виміри. Глобальний полягає в тому, що вона становить загрозу режимам нерозповсюдження ядерної та іншої зброї масового ураження. Регіональний – у відсутності надійних механізмів безпеки в Східній Азії та Азіатсько-Тихоокеанському регіоні, а також у необхідності нейтралізувати ракетно-ядерну програму Північної Кореї. Процес денуклеаризації Корейського півостро-

ва має субрегіональний характер, а питання взаємовідносин двох корейських держав та їх можливого майбутнього возз'єднання – загальнонаціональні риси.

Головним наслідком Корейської війни стало закріплення розділення корейського народу та формування двох формально незалежних корейських держав, кожна з яких ставала частиною одного з двох протиборчих військовополітичних блоків «холодної» війни. Відсутність же мирного договору про закінчення Корейської війни і на сьогодні є однією з основних перешкод повномасштабного врегулювання на півострові та формування системи колективної безпеки в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні.

Література

1. Торкунов А.В. Загадочная война: Корейский конфликт 1950-1953 годов. - М.: РОССПЭН, 2000, 310 с.
2. Вагин Ю.В. Война в Корее 1950-1953 гг. : Взгляд через 50 лет (Материалы международной научно-теоретической конференции). М.: РОО «Первое марта», 2001, 347 с.
3. Орлов А.С., Гаврилов В.А. Тайны Корейской войны, - М.: 2003, 260 с.
4. Попов И.М., Лавренев С.Я., Богданов В.Н. Корея в огне войны (К 55-летию начала войны в Корею 1950-1953 гг.). - М.: КУЧКОВО ПОЛЕ, 2005, 543 с.
5. Харден Б. Побег из лагера смерти.- М.: Эксмо, 2013, 320 с.

АННОТАЦІЯ

Статья посвящена 60-й годовщине окончания Корейского конфликта 1950-1953 годов. Рассмотрены политическая ситуация в регионе Северо-Восточной Азии по окончании Второй мировой войны, главные причины и ход развития Корейского конфликта, участие в нем Великих и двух Корейских государств. Проанализированы долгосрочные последствия конфликта и его влияние на современную ситуацию безопасности в регионе.

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена 60-й річниці завершення Корейської війни 1950-1953 років. Розглянуто політичну ситуацію в регіоні Північно-Східної Азії по завершенні Другої світової війни, головні причини та хід розвитку Корейського конфлікту, участь в ньому Великих та обох Корейських держав. Проаналізовано довготермінові наслідки конфлікту та його вплив на сучасну безпекову ситуацію в регіоні.